CÎMPUL LEXICAL-SEMANTIC AL NUMELOR DE ANIMALE DOMESTICE ÎN CÎTEVA VERSIUNI BIBLICE ROMÂNEŞTI*

DRD. CRISTINA-MARIANA LUNGU (CĂRĂBUŞ)
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi
cristinacarabus14@gmail.com

Résumé: Ce travail se propose de réaliser une analyse comparative, du point de vue lexico-sémantique, des dénominations des animaux domestiques qui se trouvent dans quelques versions de la *Bible*. On discute la théorie du champ lexical et de la classe lexicale proposée par le linguiste Eugenio Coseriu et l'analyse sémique d'après le modèle d'Angela Bidu Vrănceanu.
Mots-clés: animaux domestiques, la *Bible*, analyse sémique, champ lexical-sémantique, classe lexicale.

1. În lucrarea noastră vom adopta principiile semanticii structurale cu privire, în special, la cîmpurile semantice şi la clasa lexicală, elaborate de Eugenio Coseriu, precum şi analiza semică după modelul Angelei Bidu-Vrănceanu. Am ales aceste două modele teoretice întrucît ni se par cele mai adecvate pentru cercetarea noastră de tip structural. Trebuie să precizăm că vom îmbina perspectiva tradiţională, descriptiv-istorică, cu cea structural-funcţională, constînd în analiza semică a substanţei semantice a lexemelor care formează cîmpul semantic «animal domestic» în cîteva versiuni biblice româneşti. Textele biblice pe care le avem în vedere sunt: *Biblia de la Bucureşti*, Ms. 45, Ms. 4389, cuprinse în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum* (BB-MON.), *Palia de la Orăştie*, *Psaltirea Scheiană* şi o ediţie modernă a *Bibliei* din 1991.

1.1. În anii '70-80 ai secolului al XX-lea, pornind de la semantica germană (Leo Weisgerber şi Jost Trier) şi de la lingvistica saussuriană, Eugenio Coseriu elaborează o nouă semantică funcţional-structurală distinctă de semantica franceză a lui B. Pottier, A. J. Greimas şi de cea engleză a lui J. Lyons; lexematica elaborată de E. Coseriu a cunoscut o largă răspîndire atît în Germania, în cadrul Şcolii de la Tübingen, cît şi în alte ţări din Europa, Asia şi America Latină.

Lingvistul E. Coseriu a reuşit să închege o teorie semantică unitară, delimitînd obiectul cercetării: structurile lexematice fac referire la conţinuturile lingvistice şi nu

* **Acknowledgements:** This work was supported by the the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

la realitatea extralingvistică, la limbajul primar şi nu la metalimbaj, la sincronie şi nu la diacronie, la termenii comuni şi nu la terminologii (termeni de specialitate), la tehnica vorbirii şi nu la discursul repetat, la limba funcţională, nu la limba istorică, la sistemul lingvistic, nu la norma lingvistică, precum şi la raporturile de semnificare şi nu la cele de desemnare.

Coseriu defineşte structura lexicală ca fiind: „la configuración semántica del léxico, o sea, de las palabras lexematicas”[1] (Coseriu 1991: 90).

Întrucît orice semnificaţie se leagă de o structură semantică, în semantica structurală a Şcolii de la Tübingen s-au stabilit două tipuri de structuri lexematice identificabile în vocabularul unei limbi: *structuri paradigmatice* (in absentia) şi *structuri sintagmatice* (in praesentia).

O structură este *primară* dacă nu are nevoie de altă structură pentru a putea fi definită. De exemplu, pentru a defini lexemul *animal* nu avem nevoie de lexemul *animăluţ*. În acest caz, putem spune că primul lexem este *primar*, iar cel de-al doilea *secundar*, el derivînd din primul. Structurile secundare ţin de formarea cuvintelor într-o anumită limbă şi de procedeele de formare (derivarea, compunerea, conversiunea sau schimbarea valorii gramaticale).

1.2. La începutul secolului al XX-lea, epocă marcată de structuralism şi neohumboldtianism, lingvistica germană se preocupa de studierea lexicului pe cîmpuri lingvistice. Lexemul *cîmp* era utilizat în ştiinţe, fiind un fenomen lingvistic cunoscut, acela de grupare a cuvintelor pe domenii de sens. Teoria reunită a lingviştilor germani Jost Trier şi Leo Weisgerber, precum şi concepţiile unor lingvişti ca Gunther Ipsen, Walter Porzig, André Jolles sau ideile teoretice ale lui Wilhelm von Humboldt şi Ferdinand de Saussure au pus bazele teoriei cîmpului lexical propuse în 1964 de lingvistul Eugenio Coseriu. Conceptul de *cîmp semantic* ocupă un loc central în cercetările de tip sistematic-structural. Pentru acest concept specialiştii nu utilizează aceeaşi terminologie. Astfel, Ferdinand de Saussure, în *Cours de linguistique générale* (1916), discută despre *champs associatifs* (cîmpuri asociative), arătînd că un cuvînt nu există izolat în conştiinţa vorbitorului, ci doar în relaţie cu alte cuvinte, în cadrul unor serii asociative. Eugenio Coseriu (1968) întrebuinţează adesea denumirea de *cîmp lexical*, însă rareori şi pe cea de *cîmp semantic*. Lingvistul german J. Trier lansează termenul *Wortfeld* ‘cîmp lexical’ sau ‘cîmp de cuvinte’, iar Pottier pe cel de *champ sémantique*. L. Weisgerber utilizează sintagma *cîmp lingvistic*, iar Duchácek optează pentru denumirea de *champs linguistiques*, distingînd două tipuri: *champs linguistiques de mots* şi *champs linguistiques d’idées*. G. Matoré vorbeşte de *cîmpuri noţionale*, făcînd aplicaţie pe vocabularul politic şi social din limba franceză. P. Guiraud aduce în discuţie noţiunea de *cîmpuri morfosemantice*, care reprezintă sisteme semantice formate „din termeni legaţi între ei prin sisteme de relaţii de formă şi sens” (Cîrîc 2001: 113). Lingvistele Angela Bidu-Vrănceanu şi Narcisa Forăscu preferă denumirea de *cîmpuri* sau *(sub)ansambluri*

[1] Trad. n.: „configurarea semantică a lexicului, adică cuvintele lexematice”.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

lexico-semantice. Noi vom folosi sintagma *cîmp lexical-semantic*, întrucît sugerează cel mai bine ideea unei structuri în cadrul vocabularului, privită ca structură paradigmatică primară, formată din unităţi lexicale care au o zonă de semnificaţie comună.

În lingvistica germană de la începutul secolului al XX-lea era preconceptă ideea unei semantici strict lingvistice care avea ca fundament *teoria cîmpului lingvistic* (*das sprachliche Feld*) sau a *cîmpului semantic* (*Bedeutungsfeld*). Conceptul de *cîmp lingvistic* este întrebuinţat de Jost Trier în 1931, iar cel de *cîmp semantic* (*cîmp de semnificaţie*) de G. Ipsen în 1924. Deşi Trier este considerat, în literatura de specialitate, întemeitorul cercetărilor de semantică referitoare la cîmpurile lingvistice, totuşi, în mod cert, iniţiatorul cercetărilor privind cîmpurile conceptuale a fost tot un lingvist german din secolul al XIX-lea, K. W. L. Heyse, care, în lucrarea *System der Sprachwissenschaft*, realizează analiza cîmpului semantic al sistemului conceptual *Schall* ('sunet') (Frîncu 1999: 92). Pornind de la analiza realizată de Heyse, lingviştii germani ajung la rezultate remarcabile care merită să fie amintite. Astfel, Trier, în lucrarea *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes* (1931), definea cîmpul unui cuvînt sau cîmpul unui semn lingvistic ca fiind format dintr-un cuvînt, termenii săi înrudiţi şi antonimele învecinate: „Sensul cuvîntului izolat este dependent de sensul cuvintelor învecinate din punct de vedere semantic" (Bahner 1961: 193). Există o apropiere între Trier şi Weisgerber în ceea ce priveşte punerea în legătură a teoriei cîmpului cu „conceptul de formă lingvistică internă şi cu acela de imagine lingvistică a lumii" (Bahner 1961: 195). În concepţia sa, istoria vocabularului devine istoria noţiunii dacă ne referim la ansambluri şi la împărţirea în cîmpuri. Cu alte cuvinte, Trier percepe cîmpul lexical ca pe „o structură intermediară între unitatea lexicală şi ansamblul vocabularului" (Munteanu, 2008: 241). După părerea sa, fiecare cîmp cu o anumită structură internă este componentul unui cîmp mai mare. Influenţat tot mai mult de teoria lui Weisgerber, el oferă următoarea definiţie: „Cîmpurile sînt acele realităţi lingvistice vii dintre cuvintele izolate şi ansamblul vocabularului, care, în calitate de părţi ale unui întreg, au ca trăsătură comună cu cuvintele faptul că fac parte dintr-un sistem de ansamblu, iar cu vocabularul dimpotrivă, faptul că sunt segmentate" (Bahner, 1961: 199). Lingvistul se arată interesat de ansamblul lingvistic, susţinînd că „totdeauna cîmpul ar fi ceva care indică o depăşire a propriilor limite" (*Ibidem*). Prin acest lucru, Trier se diferenţiază de teoria despre cîmpul lingvistic a lui Porzig şi a lui Jolles. Cei doi lingvişti pleacă de la cuvînt şi de la sfera lui semantică, referindu-se deci la un cîmp semantic închis spre exterior. Plecînd de la înţelegerea stării sincronice, W. Porzig deosebeşte două feluri de cîmpuri semnificative: cîmpuri implicative (*einbegreifende Bedeutungsfelder*), care sunt sintagmatice, nu paradigmatice, ca cele aparţinînd lui Trier, de tipul: *bellen* (a lătra) – *Hund* (cîine), şi cîmpuri divizibile (*aufteilende Bedeutungsfelder*), care sunt paradigmatice, corespunzînd cîmpurilor lui Trier, de tipul culorilor.

L. Weisgerber a încercat o sinteză între conceptele structuraliste ale lui Saussure

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

şi cele ale lui Wilhelm von Humboldt. Cîmpul semantic este definit ca domeniu de sens, a cărui reprezentare este structurată lingvistic într-o grupă de cuvinte (Frîncu, 1999: 94). Este binecunoscută disputa sa cu F. Dornseiff în privinţa teoriei cîmpurilor. Dornseiff încerca să înlocuiască semaseologia cu onomaseologia, iar acest lucru i se părea inadmisibil lui Weisgerber, întrucît această orientare, de ordin extralingvistic (*außersprachlich*), se referea la lumea lucrurilor şi nu la structura limbii (*Ibidem*).

Prin cîmp, Eugenio Coseriu înţelege paradigma rezultată din împărţirea unui semnificat lexical între mai multe lexeme, prin opoziţii directe imediate (de exemplu, numele de culori, numele de animale). Acesta poate fi definit ca o „paradigmă constituită din unităţi lexicale de conţinut («lexeme»), care îşi împart o zonă de semnificaţie continuă comună şi care se găsesc în opoziţie imediată unele cu celelalte" (Coseriu 1981: 39). Tot el precizează mai departe că „opoziţia «imediată» se stabileşte între o arhiunitate (arhilexem) – exprimată sau nu – şi o unitate sau între arhiunităţi" (*Ibidem*).

Cîmpul lexical-semantic este format din unităţi care acoperă o zonă de semnificare specifică şi între care se face alegerea în comunicare. În cîmpul lexical intră termenii între care se face alegere, deci care ar putea să fie aleşi, dar sunt excluşi într-o comunicare dată, şi care sunt reuniţi prin arhilexemul care dă numele cîmpului, fapt care implică şi o ierarhie a celor mai multe arhilexeme. Astfel, arhilexemul *vită* (din care fac parte lexemele *bou, taur, vacă, viţel* ş.a.) se include în arhilexemul *dobitoc* (în care intră şi lexeme care nu se raportează la *vite*, precum *asin, cal, catîr, cîine*), acesta este o parte a arhilexemului *făptură* (în care intră şi lexeme care nu denumesc *vite* sau *dobitoace*, precum sunt numele de păsări (*corb*, *irodie* 'bîtlan', *porumb* 'porumbel'*, prepeliţă*, *turturea*, *vultur*) sau de peşti (*chit*)), acesta se cuprinde, împreună cu alte arhilexeme, în *lighioane* (în care intră lexeme desemnînd *gîndaci*, *viermi* ş.a.), iar acesta împreună cu *oameni*, în *fiinţe*, deosebit de *lucruri* care îşi subordonează alte arhilexeme ş.a.m.d. Ierarhizarea arhilexemelor conduce atît la constatarea că un lexem se integrează simultan în mai multe arhilexeme care au grade diferite de generalitate, cît şi la concluzia că, în funcţie de sensul utilizat, un lexem polisemantic intră în cîmpuri lexicale diferite: *viu*, de exemplu, atît pentru *făptură*, cît şi pentru *culoare*.

În ceea ce priveşte tipologia cîmpurilor, Coseriu foloseşte următoarele criterii: criteriul dimensiunilor supraordonat criteriului opoziţiilor, criteriul ontic al opoziţiilor, tipul de raport între semnificaţi şi expresia lor, modul de combinare a dimensiunilor într-un cîmp. Reunind criteriile formulate, putem stabili trei clasificări: după configuraţie, după sensul obiectiv şi după expresie. Un punct important de pornire îl reprezintă tipurile formale de opoziţii. Tipologia cîmpurilor a fost stabilită de lingvistul E. Coseriu în lucrarea citată mereu în studiile de semantică, *Vers une typologie des champs lexicaux* (1975). El reproduce şi o clasificare schematică, însă sugestivă, a lui Leo Weisgerber cu privire la tipologia cîmpurilor lexicale. L. Weisgerber făcea referire la două tipuri de cîmpuri lexicale: *einsschichtig*

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

(cu un singur nivel) şi *mehrschichtig* (cu mai multe niveluri). În cadrul primului tip de cîmpuri, Weisgerber stabileşte trei subtipuri de cîmpuri: *Reichengliederung* (organizare liniară), *Flächtengliederung* (organizare plană) şi *Tiefengliederung* (organizare stereometrică) (Coseriu 1981: 42). Coseriu, investigînd şi aprofundînd cercetările întreprinse de predecesorul său, ajunge la interpretări proprii, riguroase pe care le vom prezenta în această secţiune a lucrării.

După configuraţie, cîmpurile sunt divizate în două mari categorii: *cîmpuri unidimensionale*, care sunt simple şi lineare şi *cîmpuri pluridimensionale*, care sunt complexe. Fiecare dintre aceste categorii are diverse subdiviziuni. cîmpurile unidimensionale pot fi: *antonimice*, bazate pe opoziţii privative (de ex., *mare (animal) / mic* (*pui de animal*); *graduale*, bazate pe opoziţii graduale (de ex., *mieluţ / miel / cîrlan / noaten*); *seriale*, bazate pe opoziţii echipolente (de ex., numele de păsări: lexemul *porumbel* intră în opoziţie cu celelalte „păsări": *cîrstei, cocoş, turturea* etc.). Cîmpurile seriale se divizează în cîmpuri ordinale, cînd lexemele sunt în ordine fixă şi non-ordinale, cînd reprezintă serii neordonate în care intră un număr infinit de lexeme noi. În cazul cîmpurilor ordinale vorbim de opoziţii de natură „relaţională", fiind considerate „serii închise" (cîmpul gradelor de rudenie), iar în cazul cîmpurilor non-ordinale sunt luate în discuţie opoziţiile de natură „substantivală", ele considerîndu-se a fi „cîmpuri deschise" (cîmpul animalelor). Cîmpurile pluridimensionale aparţin lexicului structurat, deoarece reprezintă organizări lingvistice ale unor dimensiuni complexe din continuum-ul semantic al unei limbi, ele cuprinzînd în interiorul lor cîmpuri unidimensionale formate din diferite serii terminologice sau nomenclaturi. Aşadar, numele păsărilor în franceză şi spaniolă constituie nomenclaturi, dar distincţiile *ave* / *pájaro*, *oiseau* / *volaille* sunt distincţii ale limbii.

După valoarea ontică (a sensului obiectiv), opoziţiile lexematice pot avea două clase: opoziţiile „substantive" care determină cîmpurile substanţiale şi opoziţiile „relaţionale" care determină cîmpuri relaţionale. Exemplificăm cele două tipuri de noţiuni: „animal", „om" sunt noţiuni substantive, iar „nepot", „unchi" sunt noţiuni relaţionale. „Unchiul" se află în aceeaşi relaţie de „rudenie" cu „nepoţii". În realitate, nu există noţiunea de „unchi", ci todeauna, „unchiul lui X". Cîmpul numelor de rudenie, al zilelor săptămînii, al lunilor sunt cîmpuri relaţionale. În schimb, cîmpul „fiinţelor", al „culorilor", al „temperaturii" sunt cîmpuri substanţiale (Coseriu 1981: 59).

Criteriul expresiei presupune alte două criterii: regularitatea şi recursivitate. După criteriul regularităţii, cîmpurile sunt: *regulate* şi *neregulate*. Criteriul recursivităţii subîmparte cîmpuri *continue* (sau *omogene*, marcate de absenţa recursivităţii; de exemplu, numele de animale domestice) şi cîmpuri *recursive* (sau *omoloage*). cîmpurile continue sunt mai frecvente decît cele recursive (care reprezintă nomenclaturi: nume de peşti şi de păsări, de exemplu).

1.3. *Clasa* se referă la clasificarea realităţii, independentă de clasificarea de cîmpuri, prin trăsături inerente (de exemplu, *lucru*, *fiinţă*, *animal*). În cazul

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

animalelor, de pildă, se pot identifica trăsăturile masculin – feminin.

Coseriu defineşte *clasa lexicală* ca fiind „o clasă de lexeme determinate de un clasem, acesta fiind o trăsătură distinctivă ce funcţionează într-o întreagă categorie verbală (sau, cel puţin, într-o întreagă clasă deja determinată de un alt clasem), într-un mod în principiu independent de cîmpurile lexicale" (Coseriu 1992: 49). Clasele se relevă în îmbinările gramaticale sau lexicale de lexeme. Astfel, aparţin aceleiaşi clase lexemele care permit aceleaşi îmbinări lexicale sau gramaticale, sau chiar lexicale şi gramaticale în acelaşi timp. De exemplu, lat. *miles* ('soldat'), *rex* ('rege') se îmbină cu *senex* ('bătrîn'), în timp ce *canis* ('cîine'), *aquila* ('vultur') se îmbină, pentru un semnificat analog, cu *vetulus* ('vechi'). Spunem în acest caz că *miles*, *rex* aparţin aceleiaşi clase, diferite de clasa *canis, aquila*. Pentru substantive se pot, de exemplu, stabili clase cum ar fi «Fiinţe vii», «Lucruri» şi, în interiorul clasei «Fiinţe vii», de exemplu, clase ca «Fiinţe umane», «Fiinţe non-umane» etc.

În privinţa claselor, s-ar putea pune întrebarea dacă ele aparţin lexicului sau gramaticii. Potrivit lui Coseriu, există clase ce aparţin evident lexicului, deoarece ele implică îmbinări lexicale care le sunt proprii şi care se deosebesc de clasele gramaticale propriu-zise. Astfel, de exemplu, rom. *vită* este un termen „neutru", întrucît se aplică atît lexemului *bou*, cît şi lexemului *vacă*.

Trebuie să facem distincţie între *clasele determinante* şi *clasele determinate*. Clasele determinante sunt clase caracterizate prin claseme, în timp ce clasele determinate sunt clase caracterizate prin trăsături distinctive precum 'ce ţine de clasa X'. De exemplu, *bouche* 'gură' – *gueule* 'bot', *main* 'mînă' – *patte* 'labă', *Mund* 'gură' – *Maul* 'bot' aparţin claselor determinate prin trăsăturile distinctive 'pentru fiinţe omeneşti' şi, respectiv, 'pentru animale'. Acest lucru permite clasamente ale lexemelor determinate clasematic după clasele determinate cu care ele se îmbină.

În limbă pot fi considerate clase astfel de categorii de cuvinte ca substantivele ce denumesc obiecte animate, fiinţe şi obiecte inanimate, adjectivele ce denumesc calităţi pozitive şi negative, verbele tranzitive şi cele intranzitive (sau diverse tipuri de tranzitivitate, în dependenţă de complement). Trăsătura semantică ce determină clasa este *clasemul*. O clasă poate să intre în componenţa altei clase de nivel superior, de pildă, clasa «animal» se include în categoria «fiinţelor». Clasemele pot să se intersecteze. Astfel, trăsătura clasematică „sex masculin-feminin" caracterizează şi clasa oamenilor, şi clasa celorlalte fiinţe vii, a «neoamenilor», adică a «animalelor».

Un cîmp lexical poate aparţine în totalitate unei clase. Un exemplu ar putea fi: *bou, taur*, *vacă, viţel* etc. constituie un cîmp ce aparţine clasei de «animal domestic».

Clasele nu trebuie confundate cu cîmpurile de cuvinte. Cîmpul de cuvinte reprezintă un continuum lexico-semantic. Această condiţie nu este necesară pentru delimitarea clasei. Este adevărat, cîmpul de cuvinte poate să se raporteze integral la o clasă, incluzînd pe această bază clasemul corespunzător. La rîndul său, unul şi acelaşi clasem poate să caracterizeze diferite cîmpuri de cuvinte. Cuvintele diferitelor clase pot să se refere la unul şi acelaşi cîmp şi viceversa. Numele proprii

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

şi adjectivele, verbele şi adverbele derivate de la ele nu formează cîmpuri de cuvinte. Ele se raportează la clasele adjectivelor corespunzătoare: *Cezar* ca nume de om e altceva faţă de *Cezar* – nume de cîine.[2]

Uneori se creează impresia că clasemul coincide cu arhilexemul, cel puţin în planul expresiei. Astfel, *animal* serveşte drept denumire a arhilexemului (se opune „omului") şi totodată a clasei (se opune «fiinţelor umane»). Din clasa «animal» fac parte şi numele proprii ale animalelor care, în mod natural, nu intră în cîmpul de cuvinte „animal".

Din cele expuse mai sus, putem conchide astfel: pentru denumirea claselor nu se folosesc obligatoriu cuvinte simple. Aceasta se întîmplă numai în cazul cînd clasemul, prin conţinutul său, coincide cu arhilexemul care totodată este şi lexem.

2. Analiza semică are ca scop următoarele: identificarea unităţilor minimale de sens, clasarea acestor unităţi (demers paradigmatic) şi descrierea relaţiilor acestor unităţi (demers sintagmatic). Fiecare unitate minimală a planului expresiei, adică fiecare lexem, are drept corespondent, în planul conţinutului, una sau mai multe unităţi numite *sememe*. Totuşi, sememul nu este cea mai mică unitate constitutivă. Din contră, unităţile minimale ale conţinutului sunt trăsăturile semice, adică semele. În analiza componenţială (semică) ne ocupăm de sensul descriptiv (denotativ).

Putem stabili o analogie între fonemul format din trăsături distinctive, analizat de Roman Jakobson, şi *sensul lexical* (numit *semem*) format din trăsături distinctive semantice numite *seme*. De exemplu, aşa cum fonemul *p* este alcătuit din ansamblul de trăsături distinctive (+ labial, + surd, + oral, + nazal, + ocluziv), tot aşa şi sememul *măgar* este alcătuit din următoarele seme: + animal, + domestic, + masculin, + adult. Prin această analiză componenţială se ajunge la trăsături comune pentru mai multe lexeme, desemnîndu-se fenonemul numit *arhilexem*. Se creează astfel analogia cu arhifonemul din fonologie.

Coseriu propune să se pornească de la opoziţiile imediate, de exemplu, între două sau trei lexeme să identificăm trăsăturile distinctive care contrapun aceşti termeni şi să „construim cîmpul lexical într-un mod treptat, stabilind noi opoziţii între termeni deja examinaţi şi alţi termeni" (Coseriu 1992: 46).

2.1. Analiza componenţială (semică) presupune găsirea componentelor semantice ale unui cuvînt cercetat în legătură cu alte cuvinte cu care se află în relaţii implicite pe baza asemănărilor semantice. Acest tip de analiză prezintă sensurile (semnificatele lexicale) ca pe fascicule de seme pentru a-l pune în evidenţă pe acela care este definitoriu într-o relaţie semantică dată. Orice analiză semică se aplică unor paradigme, clase sau microsisteme de sensuri ai căror membri suportă comparare (DŞL, s.v. *analiză semică*). Semantica lexicală se foloseşte de următoarele

[2] Cei care s-au ocupat de numele proprii de animale sunt Grigorie M. Croitoru, Maria V. Croitoru, *Nume de oameni, nume de animale, nume de locuri în satul Aluniş* (2005) şi Ştefan Paşca, în lucrarea *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului* (1936).

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

noţiuni: *lexem*, *arhilexem*, *sem*, *semem*, *arhisemem*, *clasem*, aceste unităţi fiind investigate în cadrul unei paradigme lexico-semantice (cea a animalelor domestice).

Lexemul este definit ca „unitate minimală cu sens lexical" (Manoliu-Manea, 1973: 247). Foarte mulţi lingvişti echivalează noţiunea de lexem cu cea de cuvînt (DŞL, s.v. *lexem*). Silviu Berejan (1992: 300) e de părere că cei doi termeni „nu sunt corelativi în sensul că reflectă diverse niveluri ale realităţii limbii (cuvîntul - nivelul etic, iar lexemul - nivelul semic)". Considerăm *lexem* unitatea de vocabular, generalizată sub aspect funcţional. În timp ce cuvîntul reprezintă o unitate bilaterală ce prezintă un conţinut lexical şi unul gramatical, lexemul este o unitate unilaterală ce are doar un conţinut lexical. Lexemul poate fi definit ca „o unitate de conţinut lexical exprimată în sistemul lingvistic (de exemplu, conţinutul 'senex' în latină)" (Coseriu 1992: 46). Astfel, lexemul se prezintă ca un cuvînt simplu, descriindu-se ca o sumă de seme (adică un semem) asociată cu un complex sonor. Spre deosebire de cuvinte care pot fi polisemantice, lexemul este monosemantic. Lexemele pot deveni *arhilexeme*, dacă ţinem seama de ansamblul categoriilor semice care constituie cuplurile ocazionale lexemice (Manoliu-Manea 1973: 247). Pentru A. Bidu-Vrănceanu, lexemul reuneşte un semnificant cu un semnificat, fiind în mod obligatoriu monosemantic (Bidu-Vrănceanu 2008: 18). Exemple de lexeme sunt: *asin, capră, măşcă, miel, oaie* etc.

Arhilexemul, în semantica structurală, este definit ca „ansamblu de seme comune diverselor unităţi din aceeaşi paradigmă lexicală, care se asociază cu un semnificant constant într-o limbă dată" (DŞL, s.v. *arhilexem*). Tot în DŞL întîlnim următoarea definiţie a arhilexemului: el reprezintă „arhisememul care are o formă sintetică şi non-perifrastică", adică se exprimă doar printr-un singur cuvînt. În unele teorii, arhilexemul este denumit *hiperonim* deoarece el, fiind un lexem al limbii naturale, desemnează un microsistem taxinomic, subsumîndu-i unităţile. Un arhilexem este un „lexem al cărui conţinut este identic cu conţinutul unui cîmp lexical în întregime" (Coseriu 1992: 46). Deoarece cîmpurile de cuvinte se raportează la nivele diferite, arhilexemele pot fi şi ele de nivele diferite. De exemplu, unitatea *bovină* serveşte drept arhilexem pentru seria de lexeme: *bou*, *buhai*, *taur*, *vacă*, *viţel*. La rîndul său, cuvîntul *animal* este arhilexem în cîmpul de cuvinte de nivel superior în care intră şi *bovină*.

Semul reprezintă o „trăsătură distinctivă din planul semantic" paradigmatic (Manoliu-Manea 1973: 250). Semele reprezintă „trăsăturile distinctive ce constituie lexemele" (acest termen a fost folosit şi de Pottier, în sensul că el reprezintă o „trăsătură semantică pertinentă") (Coseriu 1992: 46). Deci, semul este cea mai mică trăsătură de conţinut ce reiese în urma analizei semice. Un exemplu de sem este /rîmător/ pentru lexemul *porc*.

Arhisememul este, potrivit definiţiei din DŞL, o „unitate (calchiată după arhifonem) care defineşte semnificatul comun al unor paradigme sau ansambluri de cuvinte reunite prin seme comune". El reuneşte sau intersectează toate sememele dintr-un ansamblu lexical care prezintă sau nu un arhilexem. Altfel spus,

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

arhisememul repezintă „ansamblul de trăsături pertinente care subzistă în caz de neutralizare". Un exemplu ar fi arhisememul *mamifer* care caracterizează mai multe paradigme, precum: *bou*, *capră*, *cămilă*, *iepure, oaie* etc.

Sememul constă într-un „ansamblu de seme", termenul apărînd pentru prima dată la Ad. Noreen şi fiind întrebuinţat frecvent în semantica paradigmatică (Manoliu-Manea 1973: 250). Acest concept corespunde sensului cuvîntului, definit în termenii trăsăturilor distinctive. De exemplu, sememul *oaie* este descris prin semele: /animal/, /mamifer/, /ovin/, /matur/, /sex feminin/. Sememul reprezintă, deci, suma semelor (componentelor) ce acoperă un sens lexical şi are ca echivalent formal *lexemul* (Bidu-Vrănceanu 2008: 19).

Clasemul reprezintă trăsătura semantică după care se defineşte o clasă, clasa fiind totalitatea lexemelor care au o trăsătură distinctivă comună. O tendinţă a clasemului este lexicalizarea şi gramaticalizarea. Acest concept funcţionează fie independent de cîmpurile lexicale, fie în serii de cîmpuri. Un exemplu de serie de cîmpuri poate fi: „animat", „inanimat", „persoană", „animal".

Toate aceste concepte de bază ale lexematicii sunt necesare pentru aplicarea metodei analizei componenţiale sau a analizei în trăsături distinctive, metodă aplicată şi de Coseriu şi de Angela Bidu-Vrănceanu.

2.2. În această secţiune, m-am oprit asupra cîmpului lexico-semantic al denumirilor animalelor domestice, din perspectiva lexematicii coseriene şi a analizei Angelei Bidu-Vrănceanu, cu aplicaţie la cîteva texte biblice, realizînd totodată o analiză semică a acestui cîmp, analiză ce explică dublul aspect al cîmpului: lexical (grupă de cuvinte) şi semantic (domeniu de conţinut). Deşi Coseriu evidenţia asimetria structurală a acestui cîmp, totuşi Angela Bidu-Vrănceanu îl analizează amănunţit (Vulpe 1992: 109). În această analiză trebuie să pornim de la teza că lexicul este un sistem „lax, ramificat şi mobil" (Bidu-Vrănceanu 1974: 525).

Condiţiile care trebuie verificate în cursul analizei sunt: 1. toate elementele au incluse o trăsătură comună de semnificaţie (în acest caz două: /animal/ + /domestic/) şi 2. trăsăturilor comune li se adaugă alte trăsături de semnificaţie variabile, capabile de a exprima identităţi şi opoziţii între termenii acestui (sub-)ansamblu lexical (Bidu-Vrănceanu 1974: 527). Semul /animal/ este interpretat într-un sens extins de semele /animat/ şi /non-uman/. Cîmpul *animalelor domestice* este unul poliparadigmatic omogen, întrucît multe seme sunt comune diferitelor clase paradigmatice.

Termenul *domestic* este definit astfel: „care trăieşte pe lîngă casă, fiind folosit în anumite scopuri" (MDA, DLR). De aici reiese, ca trăsătură, prezenţa în jurul omului (din locuinţa lui), ceea ce semnifică /non-sălbatic/ sau /domesticit/, adică faptul că animalul este hrănit de om. Fiecare specie de animal domestic este considerată o clasă din punct de vedere lingvistic. Specia este desemnată ca trăsătură semantică. Animalele domestice constituiau o parte importantă a vieţii zilnice. Grupul restrîns al animalelor domestice se deosebeşte de grupul amplu al animalelor sălbatice pe baza criteriului de diferenţiere /protecţia omului/.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

În ediţiile biblice consultate am identificat următoarele clase paradigmatice care fac referire la animalele domestice: I. *măgar*; II. *cal*; III. *catîr*; IV. *bou*; V. *capră*; VI. *oaie*; VII. *porc*; VIII. *pisică*; IX. *cîine*; X. *iepure*; XI. *porumbel*; XII. *găină*; XIII. *cămilă*[3]; XIV. *bivol*.

Ţinînd cont de observaţiile pe care modelul utilizat ni le sugerează, considerăm mai convenabilă organizarea relaţiilor semantice ale cîmpului denumirilor pentru **animalele domestice** într-un singur sistem, format din mai multe paradigme (14). În cadrul fiecărei paradigme funcţionează o serie de *trăsături semantice variabile*, care realizează identităţi şi opoziţii repetate. Pornind, în analiză, de la elementele utilizate, aceste trăsături semantice variabile sunt următoarele: 1. /masculul speciei[4]/ = A_m, 2. /masculul non-castrat/ = A_n, 3. /mascul castrat/ = A_n, 4. /femela speciei/ = A_e, 5. /pui de animal al masculului şi femelei/ = A_j, 6. /pui de animal mascul/ = A_r, 7. /pui de animal femelă/ = A_s, 8. /pui de animal al lui A pînă la o anumită vîrstă/ = A_k, 9. /colectivitatea animalelor A/ = A_z. Toate trăsăturile semice se pot desprinde din definiţia lexicografică.

În urma celor spuse anterior, putem stabili inventarul lexical de analizat, care reunește denumirile animalelor domestice.

Termenii extraşi din textele biblice studiate sunt în număr de 60: *arete, armăsar, asin, asină, berbec, bivol, bou, buhai, cal, capră, caravană, catîr, cămilă, cîine, cîrd* (cu sensul *'turmă'*), *cîrlan, cireadă, ciurdă, cocoș, cornută, dromader, găină, ied, iepure, înjugător* (termen pentru '*măgar*'), *juguitor* (termen pentru '*măgar*'), *măgăreață, junc, juncan, junincă, măgar, măşcă* (pentru *'catîrcă'*), *mînz, mănz (de cămilă), mînz (de mîcicoie), mîcicoie* (pentru *'catîrcă'), mîşcoi* (pentru *'catîr'*), *miel, mieluşea, mieluşiță, mioară, noaten* 'miel de un an', *oaie, oiță, pisică, porc, porumbel, porumbiță, pui (de asin), pui (de asină), pui (de oaie), pui (de porumbel), pui (de vacă), taur, trăgător* (termen pentru '*măgar*'), *turmă, țap, vacă, vită, viței*.

Luînd în considerare toate datele menţionate, putem delimita *relaţiile semantice* (identităţi şi opoziţii) caracteristice pentru sistemul reprezentat de denumirile animalelor domestice în ediţiile biblice.

Putem reprezenta *identităţile şi opoziţiile caracteristice pentru fiecare clasă paradigmatică* sub forma unui tabel. Am încercat să facem caracterizarea termenilor sub aspectul manifestării tuturor trăsăturilor semantice distinctive: + = relaţie prezentă; - = relaţie absentă; (+) = relaţie eventual posibilă.

Putem prezenta fiecare clasă de elemente lexicale echivalente ca pe o formulă componenţială, notată prin cifre în cadrul fiecărei paradigme. În formulele componenţiale intră trăsăturile de semnificaţie.

[3] Am inclus în această clasificare şi paradigma *cămilă* întrucît consider că, în textul biblic, acest animal este mai degrabă domestic decît sălbatic, el ajutînd oamenii în activităţile domestice şi fiind un animal de povară, la fel ca: *boul, calul, catîrul, măgarul*. Există dovezi că specia numită *cămilă* (adaptată perfect mediilor aride) a fost domesticită de timpuriu (vezi DB, s.v. *cămilă*).

[4] Masculul este înfăţişat fie în general, fie făcînd abstracţie de diferenţele care ar putea să se stabilească prin trăsăturile: 2. şi 3.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

Clase paradig-matice	Seme / Lexeme	A_m	A_n	A^{-}_{n}	A_e	A_j		A_k	A_z
						A_r	A_s		
I	măgar	+	-	+	-	-	-	-	-
	asin	+	-	+	-	-	-	-	-
	înjugător	+	-	+	-	-	-	-	-
	juguitor	+	-	+	-	-	-	-	-
	trăgător	+	-	+	-	-	-	-	-
	asină	-	-	-	+	-	-	-	-
	măgăreaţă	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de asin)	-	-	-	-	+	-	-	-
	pui (de asină)	-	-	-	-	-	+	-	-
II	cal	+	-	+	-	-	-	-	-
	armăsar	-	+	-	-	-	-	-	-
	mînz	-	-	-	-	+	-	-	-
III	catîr	+	+	-	-	-	-	-	-
	mîşcoi	+	+	-	-	-	-	-	-
	măşcă	-	-	-	+	-	-	-	-
	mîcicoie	-	-	-	+	-	-	-	-
	mînz (de mîcicoie)	-	-	-	-	-	+	-	-
IV	bou	+	-	+	-	-	-	-	-
	taur	-	+	-	-	-	-	-	-
	buhai	-	+	-	-	-	-	-	-
	vacă	-	-	-	+	-	-	-	-
	viţel	-	-	-	-	+	-	-	-
	junc	-	-	-	-	+	-	+	-
	juncan	-	-	-	-	+	-	+	-
	junincă	-	-	-	-	-	+	+	-
	pui (de vacă)	-	-	-	-	-	+	-	-
	cireadă	-	-	-	-	-	-	-	+
	ciurdă[5]	-	-	-	-	-	-	-	+
	cornută	-	-	-	-	-	-	-	+

[5] *Ciurdă*, atestat în secolul al XVI-lea numai în PO, are sensul 'cireadă' (Dimitrescu 1973: 65). Acest sens se poate deduce din contextul: *dobitoc şi vaci a făta şi, să le vor prea măna, muri-vor într-o dzi toate* ***ciurdele***. (PO, Fac. 33:13).

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

	vită	-	-	-	+	-	-	-	+
V	ţap	+	-	-	-	-	-	-	-
	capră	-	-	-	+	-	-	-	-
	ied	-	-	-	-	+	-	-	-
VI	berbec	+	-	+	-	-	-	-	-
	arete	-	+	-	-	-	-	+	-
	oaie	-	-	-	+	-	-	-	-
	oiţă	-	-	-	+	-	-	-	-
	miel	-	-	-	-	+	-	-	-
	cîrlan	-	-	-	-	+	-	+	-
	noaten	-	-	-	-	+	-	+	-
	mieluşea	-	-	-	-	-	+	-	-
	mioară	-	-	-	-	-	+	+	-
	mieluşiţă	-	-	-	-	+	-	+	-
	pui (de oaie)	-	-	-	-	-	-	+	-
	turmă	(+)	-	-	(+)	(+)	(+)	-	-
	cîrd	(+)	-	-	(+)	(+)	(+)	-	-
VII	porc	+	-	-	-	-	-	-	-
VIII	pisică	-	-	-	+	-	-	-	-
IX	cîine	+	-	-	-	-	-	-	-
X	iepure	+	-	-	-	-	-	-	-
XI	porumbel	+	-	-	-	-	-	-	-
	porumbiţă	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de porumbel)	-	-	-	-	+	-	-	-
XII	cocoş	+	-	-	-	-	-	-	-
	găină	-	-	-	+	-	-	-	-
XIII	cămilă	+	-	-	-	-	-	(+)	-
	dromader	-	-	+	-	-	-	-	-
	caravană	-	-	-	+	-	-	-	-
	pui (de cămilă)	-	-	-	-	+	-	-	-
XIV	bivol	+	-	-	-	-	-	-	-

În prima paradigmă (*măgar*[6]), care cuprinde 9 lexeme, se detaşează opoziţiile următoare: opoziţia între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-), al

[6] Despre măgar se spune că ar fi fost domesticit în Africa de NE în timpul neoliticului (DB, s.v. *măgar*).

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

cărei sem este /sex/: {*măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător*} (+) / {*măgăreață, asină*} (-). Putem prezenta această relaţie şi sub forma următoare: {*măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {*măgareață, asină*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femelă a speciei/}.

Opoziţia între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al mascului şi al femelei/ (+), vizavi de lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*pui (de asin), (pui de asină)*} (+) / {*măgar, asin, înjugător, juguitor, trăgător, măgareață, asină*} (-), al cărui sem este /generaţie/. Deci, {*pui (de asin), pui (de asină)*} = {/animal/ + /domestic/ +/pui al speciei mascul/ + /pui al speciei femelă/}. Alte seme specifice ar fi: /(animal) de povară/ + /din familia calului/ + /urechiat/ + /cu capul mare/. Putem stabili, în interiorul clasei, şi echivalenţe semantice (sinonime), de tipul: *măgar* = *asin*; *măgăreață* = *asină*; *înjugător* = *juguitor* = *trăgător*.

În cea de-a doua paradigmă (*cal*), care include trei lexeme, se pot observa următoarele opoziţii: lexemele caracterizate de trăsătura /mascul al speciei/ (+) se opun termenilor definiţi prin semul /pui de animal al masculului/ (-): {*cal, armăsar*} (+) / {*mînz*} (-). Se mai poate stabili încă o opoziţie între /masculul necastrat al speciei/ (+) şi /masculul castrat al speciei/ (-): {*armăsar*} (+) / {*cal*} (-). Ca şi în cazul paradigmei precedente, lexemul *cal* poate avea şi semul /(animal) de povară/, însă mai poate avea şi un sem variabil /util în război/[7].

Putem expune relaţiile şi sub forma următoare: {*cal*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {*armăsar*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /necastrat/}; {*mînz*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei în general/, /pui al speciei mascul/}. Pentru lexemul *cal* putem stabili următoarele seme: /animal/, /domestic/ (sem generic), /mamifer/, /cu coamă/, /patruped/ (seme specifice). Un alt sem comun cu lexemul *măgar* este /(animal) de povară/. Cu semul variabil /culoare/ putem avea: *cal alb* (Zah. 1:8; 6:3, 6); *cal bălţat* (Zah. 6:3, 6), *cal galben-vînăt* (Apoc. 6:8), *cal murg* (Zah. 1:8), *cal negru* (Zah. 6:2, 6; Apoc. 6:5), *cal roib* (Zah. 1:8), *cal roşu* (Zah. 1:8; 6:2, 6).

Cea de-a treia paradigmă (*catîr* – 5 lexeme) utilizează următoarele opoziţii: mai întîi, opoziţia între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*catîr*[8]*, mîşcoi*} (+) / {*măşcă, mîcicoie*} (-). Putem prezenta această relaţie şi sub forma următoare: {*catîr, mîşcoi*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /necastrat/}; {*măşcă, mîcicoie*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femelă a speciei/}. Apoi, urmărim opoziţia între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al femelei/ (+), vizavi de termenul nemarcat la acest

[7] Menţionăm că în textele biblice, atît în Vechiul Testament, cît şi în Noul Testament, calul este asociat cu războiul şi cu puterea.

[8] Catîrul este o paradigmă diferită de măgar, întrucît este considerat o specie hibridă, produsul împerecherii dintre cal şi măgar.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

punct de vedere {*mînz (de mîcicoie)*} (+) / {*mîcicoie*} (-). Deci, {*mînz (de mîcicoie)*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/}. Un sem al acestei specii ar fi /(animal) de tracţiune/, ceea ce-l aseamănă cu *boul*, *calul* şi *măgarul*.

Detaşăm în a patra clasă paradigmatică (*bou* – 13 lexeme) următoarele opoziţii: opoziţia între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*bou, taur, buhai*} (+) / {*vacă*} (-). O altă opoziţie se stabileşte între /masculul necastrat al speciei/ (+) şi /masculul castrat al speciei/ (-): {*taur, buhai*} (+) / {*bou*} (-). Putem prezenta şi astfel aceste relaţii: {*bou*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {*taur, buhai*} = {/animal/ + /domestic/ + /necastrat/}; {*vacă*} = {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/}. Un sem specific este /cu coarne/.

Putem urmări opoziţia între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al masculului şi al femelei/ (+), vizavi de lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*viţel, junc, juncan, junincă, pui (de vacă)*} (+) / {*taur, buhai, vacă*} (-). Deci, {*viţel*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/}; {*junc*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 2-3 ani/}; {*juncan*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 3-4 ani/}; {*junincă*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 3-4 ani/}; {*pui (de vacă)*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/}. O altă trăsătură a acestei specii ar fi /animal de tracţiune/, trăsătură specifică, mai ales, pentru lexemul *bou*. În cadrul acestei paradigme avem şi lexeme definite prin semul /colectivitate/: {*cireadă, ciurdă, cornută, vită*}, lexeme ce comportă următoarele trăsături: {/animal/ + /domestic/ + /colectivitate/}.

De exemplu, în română putem avea următoarele gradaţii, în care lexemul care apare în reprezentarea grafică ca unitate imediat superioară poate funcţiona ca arhilexem al unităţii imediat inferioare: *fiinţă – făptură – dobitoc – vită – bou*. *Bou* funcţionează într-un cîmp al cărui arhilexem este *vită*. *Vită* funcţionează ca unitate într-un cîmp superior, al cărui arhilexem e *dobitoc*. Un alt exemplu este arhilexemul *cornută*, avînd semul /cu coarne/, echivalent cu cîmpul lexical format din lexemele *bou, capră, oaie, taur, vacă* ş.a.m.d. Deşi fac parte din acelaşi cîmp lexical (al cornutelor), *berbecul* şi *boul* nu fac parte din aceeaşi clasă lexicală (care, deşi diferă în plan abstract de cîmpul lexical, poate, la rîndul ei, să coincidă sau nu în plan empiric cu un alt cîmp lexical, în cazul de faţă cu acela al „animalelor de tracţiune"). Din cîmpul „animalelor de tracţiune" fac parte următoarele lexeme: *armăsar, asin, bou, cal, catîr, cămilă*, *măgar* etc.

Lexemele *vită* şi *cornută* fac referire la paradigma *bou*, *vită* fiind, în sens colectiv, 'animalul domestic, cornut de dimensiune mare' (DLR, s.v.). Într-un context de tipul: *Şi vineră sus de apă şapte* ***vite*** *grase, frumoase, şi păscîndu-se îmbla în iarbă* (PO, Fac. 41:2), *vită* are sensul 'vacă'.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

Lexemul *vită* funcţionează ca arhilexem pentru cîmpul format din: *vacă*, *bou*, *viţel*, *cal*, *măgar*, *oaie*, *capră*, însă nu şi pentru: *cîine*, *pisică*, *porc*. Pentru arhilexemul *vită* putem identifica următoarele seme: /animal domestic/, /ierbivor/, /util pentru om/, /comestibil/, /longeviv/, /mamifer/, /patruped/, /mare/, /rumegător/, /cornut/. Termenii supraodonaţi ai acestui lexem sunt *animal* şi *dobitoc*.

Variantele celei de-a cincea clase paradigmatice (*capră* – 3 lexeme) sunt: opoziţia între lexemul pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) se distinge de lexemul care se defineşte prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*ţap*} (+) care are ca trăsături {animal + domestic+ /adult/ + /mascul al speciei/} / {*capră*} cu trăsăturile {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/}. O altă opoziţie este între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al masculuı şi al femelei/ (+) şi lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*ied*} (+) / {*ţap*} (-), adică {*ied*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/}. Cu semul variabil /culoare/ avem: *capre pestriţe* (Fac. 30: 32), *capră tărcată* (Fac. 30:32,33,35), *capră bălţată* (Fac. 30:33,35). Un sem specific este /cu coarne/.

În a şasea clasă paradigmatică (*oaie* – 13 lexeme), identificăm următoarele opoziţii: între lexemele care definesc trăsătura /mascul al speciei/ (+) şi lexemele care definesc trăsătura /femela speciei/ (-): {*berbec*, *arete*} (+) / {*oaie*, *oiţă*} (-). Altfel spus, {*berbec*} are ca trăsături {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /castrat/}; {*arete*} are ca trăsături {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/ + /necastrat/ + rumegător}; iar {*oaie*, *oiţă*} comportă următoarele trăsături: {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/ + /crescut pentru lapte, carne şi lînă/ + /rumegător/}. O caracteristică a acestei clase este echivalenţa semantică (sinonimie): *berbec* = *arete*. Cu semul variabil /culoare/ identificăm: *oaie neagră* (B 1991, Fac. 30:32), *oaie murgă* (Ms. 45, Ms. 4389, Fac. 30:32), *oaie albă* (Ms. 45, Ms. 4389, BB, Fac. 30:32, 39; 31:8, 10, 12); *oaie împistrită* (Ms. 45, BB, Fac. 30:39), *oaie tărcată* (B 1991, Fac. 30:32), *oaie cenuşie pătată* (Ms. 45, BB, Fac. 30:39; 31:10, 12). Un sem comun al lexemului *berbec* cu paradigma *bou* este /cu coarne/. Altă opoziţie se stabileşte între lexemele care ar putea fi definite prin trăsătura /pui de animal al masculuı şi al femelei/ (+) şi lexemele nemarcate la acest punct de vedere {*miel, noaten, cîrlan, mieluşea, mioară, mieluşiţă, pui (de oaie)*} (+) / {*arete*, *berbec*, *oaie*} (-). Putem prezenta paradigma şi sub forma: {*miel*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/}; {*noaten, cîrlan*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei mascul/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, de obicei 1 an/}; {*mioară*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/ + /pui al speciei pînă la o anumită vîrstă, maximum 3 ani/}; {*mieluşea, mieluşiţă, pui (de oaie)*} = {/animal/ + /domestic/ + /pui al speciei femelă/}. În cadrul paradigmei putem identifica şi lexemele definite prin trăsătura /colectivitate/: {*turmă, cîrd*}. Termenul *cîrd* are sensul 'turmă' în următorul context: *Şi cînd văzu o fîntînă în cămp lîngă care trei* ***cărdure*** *de oi zăcea, că den fîntînă obiceaiu era a adăpa oile, şi o piiatră mare era pre gura fîntîniei* (PO, Gen. 29:2).

În paradigma *porc* avem un singur lexem {*porc*} care prezintă următoarele seme

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

generale, comune: {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /mascul al speciei/} şi specifice { + /mamifer/ + /paricopitat/ + /cu piele groasă/ + /rîmător/ + /omnivor/ + /cu cap conic/ + /crescut pentru carne şi grăsime/}.

În paradigma *pisică* avem un singur lexem {*pisică*} cu trăsăturile semice generale, comune {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /femela speciei/} şi specifice {/carnivor/ + / felidă/ + /cu coadă deasă/ + /cu gheare retractile/ + /cu corp zvelt/ }.

În a noua clasă paradigmatică (*cîine*) avem doar lexemul {*cîine*} cu trăsăturile {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /masculul speciei/}. Lexemul *cîine* prezintă trăsăturile generice /+ animat/, /+ masculin/, trăsături care nu figurează în cazul obiectelor. Pentru acest termen putem găsi şi seme specifice, cum ar fi: /vertebrat/, /mamifer/, /carnivor/, /canid/, /născut din lup/. Cîinele se aseamănă cu lupul, avînd origine comună, ei prezentînd aproape acelaşi aspect fizic, dar au o trăsătură distinctivă: cîinele este /domestic/, iar lupul /sălbatic/. *Cîinele* şi *pisica* au şi trăsătura comună: /necomestibil/.

În a zecea paradigmă (*iepure*) avem lexemul {*iepure*}, caracterizat prin seme generice {/animal/ + /domestic/ + /adult/ + /masculul speciei/} şi seme specifice {/mamifer/ + /rozător/ + /cu urechi lungi/ + /cu coadă scurtă/ + /cu picioarele de dinapoi mai lungi decît cele de dinainte/ + /cu doi incisivi suplimentari pe falca superioară/ + /comestibil/}.

În a unsprezecea clasă paradigmatică (*porumbel* – 3 lexeme) avem opoziţia între lexemul pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) se distinge de lexemul care se defineşte prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*porumbel*} (+) care are ca trăsături {/pasăre/ + /domestic/ + /mascul al speciei/} / {*porumbiţă*} cu trăsăturile {/pasăre/ + /domestic/ + /femela speciei/}. O altă opoziţie este între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al mascului/ (+), vizavi de termenii nemarcaţi la acest punct de vedere {*pui (de porumbel)*} (+) / {*porumbel*} (-). Seme specifice sunt: /din familia columbidelor/, /de mărime mică/, /cu cioc scurt/, /cu pene/.

În a douăsprezecea paradigmă (*găină* – 2 lexeme) identificăm următoarea opoziţie între lexemul care defineşte trăsătura /mascul al speciei/ (+) şi lexemul care defineşte trăsătura /femela speciei/ (-):{*cocoş*} (+) / {*găină*} (-). Seme specifice pentru lexemul {*cocoş*} sunt: /cu creastă roşie/, /cu cioc ascuţit/, /cu pene colorate/, /de mărime mare comparativ cu găina/. Seme specifice pentru lexemul {*găină*} sunt: /crescută pentru ouă şi carne/, /femela cocoşului/. În cadrul acestor ultime două paradigme (*porumbel*, *găină*), putem face distincţia dintre /animal/ (în sens larg) şi /pasăre/ (în sens restrîns).

Lexemul *cocoş* are arhilexemul *pasăre*. Dacă vom aduna un ansamblu de seme: /vertebrat/, /tetrapod/, /cu sînge cald/, /cu corp acoperit de aripi/, /ale cărui membre anterioare sunt aripi/, /ale cărui membre posterioare sunt gheare, /al cărui cap e apărat de un cioc/, /adaptat la zbor/, vom spune că acest ansamblu de seme formează sememul *pasăre*, care e superior sememului *cocoş*.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

Detaşăm în a treisprezecea clasă paradigmatică (*cămilă* – 4 lexeme) următoarele opoziţii: opoziţia între lexemele pentru care trăsătura /mascul al speciei/ (+) este distinctivă de lexemele care se definesc prin trăsătura /femelă a speciei/ (-): {*dromader*} (+) / {*cămilă*} (-). Putem urmări opoziţia între lexemul care ar putea fi definit prin trăsătura /pui de animal al femelei/ (+) şi lexemul nemarcat din acest punct de vedere {*pui (de cămilă)*} (+) / {*cămilă*} (-). În cadrul acestei paradigme avem şi lexeme definite prin semul /colectivitate/: {*caravană*}, termeni ce comportă următoarele trăsături: {/animal/ + /domestic/ + /colectivitate/}. Lexemele *dromader* şi *cămilă* comportă următoarele seme generale: {/animal/ + /domestic/ + /adult/} şi două seme specifice: {/cu cocoaşă/ + /(animal) de povară/}. O trăsătură distinctivă între *dromader* şi *cămilă* este că primul lexem are semul /cu o cocoaşă/, în timp ce al doilea prezintă semul /cu două cocoaşe/.

Ultima paradigmă (bivol) include un singur lexem: {*bivol*} caracterizat prin seme generale {/animal/ + /adult/ + /domestic/ + /masculul speciei/} şi prin seme specifice {/vită/ + /rumegător/ + /cu păr negru/ + /cu coarne inelate întoarse spre spate/}.

Din analiza de mai sus putem extrage mai multe concluzii. Din punct de vedere semic, avem două tipuri de seme: *comune* (cu un caracter general, cuprinzător, care grupează mai mulţi termeni într-o clasă) şi *variabile* (mai mult sau mai puţin diversificate de la un cîmp la altul). Paradigmele I-X (*măgar, cal, catîr, bou, capră, oaie, porc, pisică, cîine, iepure*), XIII-XIV (*cămilă, bivol*) au două seme comune /animal/ + /domestic/, iar în clasele XI-XII (*porumbel, găină*) există semele comune /pasăre/ + /domestic/. Semul /animal/ este interpretat în sensul larg de /animat/ + /non-numan/, iar semul /domestic/ include trăsătura /sub dominaţia omului/. Opoziţiile se stabilesc prin trei seme: semul /sex/ opune genul /masculin/, adică /mascul/, genului /feminin/, adică /femelă/, semul /generaţie/ opune semul /adult/ semului /pui/; semul /colectivitate/ opune semul /animal domestic izolat/ unui alt sem /animal domestic în colectivitate/. Totuşi, deşi avem un număr mare de paradigme (14), descrierea semantică evidenţiază o structură primară omogenă, întrucît opoziţiile sunt repetabile în fiecare paradigmă, ele bazîndu-se pe aceleaşi trăsături semantice distinctive (seme). În *Biblie*, animalele domestice sunt considerate animale curate. Unele dintre ele au semul /animale de jertfă/ (de exemplu, *berbec de săvîrşire* (numele unei jertfe rituale)*, arete, capră, ied, junincă, miel, oaie, ţap, viţel*).

3. Lucrarea de faţă poate fi încadrată în domeniul semanticii lexicale, făcînd referire, în special, la cîmpul lexical (concept şi tipologie) şi la clasă lexicală din perspectiva lui Coseriu, precum şi la analiza semică după modelul Angelei Bidu-Vrănceanu. Un lucru important de reţinut este faptul că teoria a fost aplicată unui microcîmp omogen, poliparadigmatic (14 paradigme) al denumirilor de animale domestice din *Biblie*, care se opune microcîmpului animalelor sălbatice. Menţionăm că în cadrul microcîmpului animale domestice am inclus atît semul

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

/animal/, cît şi semul /pasăre/. Acest microcîmp va fi integrat în macrocîmpul lexico-semantic al denumirilor pentru animale ce include şi alte specii (clase), cum ar fi: animale sălbatice, insecte, peşti, reptile. În analiza semică s-a pornit de la definiţia lexicografică, identificîndu-se semele (trăsături semantice pertinente, adică componenetele sensului lexical) comune (generice) şi cele specifice (variabile).

Bibliografie

A. Izvoare

BB = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelegerea limbii rumăneşti cu porunca preabunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban Cantacuzinó Basarabă Voievodă...*, tipărită întîia oară în 1688. *Biblia 1688*, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, vol. I (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001, vol. II (volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2002.

BB-MON. = *Biblia de la Bucureşti (1688)*, în seria *Monumenta linguae Dacoromanorum*, Pars I, *Genesis* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1988; Pars II, *Exodus* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Corneliu Dimitriu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roşian, Marietta Ujică), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1991; Pars III, *Leviticus* (autorii volumului: Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Elsa Lüder, Paul Miron, Eugen Munteanu), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1993; Pars IV, *Numeri* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ion Florea, Elsa Lüder, Paul Miron), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1994; Pars V, *Deuteronomium* (autorii volumului: Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproşu, Eugenia Dima, Elsa Lüder, Paul Miron, Petru Zugun), Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 1997.

B 1991 = *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti.

PO, 2005, 2007 = *Palia de la Orăştie*, 1581-1582, Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu şi Alexandru Gafton, vol. I, Editura „Universităţii Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005, vol. II, Editura „Universităţii Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

PS = *Psaltirea Scheiană*, (1482), Mss. 449 B.A.R., publicată de I. Bianu, Tomul I Textul. Facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi (1577), Ediţiunea Academiei Române, Bucuresci, Tipografia Carol Göbl. Str. Dómnei 14, 1889.

B. Dicţionare

DA = *Dicţionarul limbii române*, Academia Română, Bucureşti, 1913-1948.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Academia Română, Bucureşti, 1965 şi urm. (au apărut tomurile corespunzătoare literelor *M, N, O, P, R, S, Ş, T, U, X, Y, Z*).

DŞL = Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, ediţia a doua, Editura Nemira, Bucureşti, 2005.

DB = Douglas, J.D., Hillyer, N., Bruce, F. F. et alii, *Dicţionar biblic*, Traducere de Liviu Pup, John Tipei, Editura „Cartea creştină", Oradea, 1995.

C. Literatură de specialitate

Bahner, W., *Observaţii asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului. Teoria câmpului lui Jost Trier.* Traducere în limba română de Maria Iliescu, în „Limba română", X, nr. 3, 1961, p. 193-203.

Berejan, Silviu, *Asupra interpretării funcţionale a lexicului (cu privire la lexematica coşeriană)*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Alexandru Ioan Cuza»", Lingvistica, vol. V, Iaşi, 1992, p. 295-305.

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Modalités d'analyse structurale du lexique. Le système des dénominations des animaux domestiques,* în „Revue romaine de linguistique", Tome XIX, no. 6, 1974, p. 525-546.

Bidu-Vrănceanu, Angela, *Câmpuri lexicale din limba română. Probleme teoretice şi aplicaţii practice*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2008.

Cîrîc, Ioan S., *Curs de semantică*, Editura Edmunt, Brăila, 2001.

Coseriu, Eugenio, *Către o tipologie a câmpurilor lexicale*, Traducere de Maria Iliescu, în *Lingvistica modernă în texte*, Maria Iliescu, Lucia Wald (coord.), Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1981, p. 39-77 (ediţia I *Vers une typologie des champs lexicaux*, în „Cahiers de Lexicologie", 27 (= 1975, 2, 1976, p. 30-51).

Coseriu, Eugenio, *Principios de sémantica estructural*, versión española de Marcos Martínez Hernández revisada por el autor, segunda edición, Editorial Gredos, Madrid 1991 (Primera edición, 1977, Segunda edición, 1981, 1ª reimpresión, 1986; 2ª reimpresión, 1991).

Coseriu, Eugenio, *Structurile lexematice*. Traducere de Silviu Berejan, în „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară", nr. 6 (144), Chişinău, 1992, p. 41-53 (ediţia I *Les structures lexématiques*, în „Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur",

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)

Beiheft, Neue Folge, Heft 1, *Probleme der Semantik* (W. Th. Elwert ed.), Wiesbaden, 1968, p. 3-16).
Croitoru, Grigorie M., *Nume de oameni, nume de animale, nume de locuri în satul Aluniş, judeţul Sălaj*, Editura Caietele Silvane, Zalău, 2005.
Dimitrescu, Florica, *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
Frîncu, Constantin, *Curente şi tendinţe în lingvistica secolului nostru*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Casa Editorială „Demiurg", Iaşi, 1999.
Manoliu-Manea, Maria, *Structuralismul lingvistic*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.
Paşca, Ştefan, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1936.
Vulpe, Magdalena, *Încercare de descriere etnolingvistică a unui câmp semantic: animalele domestice*, în „Fonetică şi dialectologie", nr. 11, 1992, p. 109-113.

BDD-A19581 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:43:10 UTC)